

**ATROF MUHIT VA AHOLI TURMUSH SIFATINI
YAXSHILASH MASALALARI**

*Toshkent tibbiyot akademiyasi talabasi
Mamasoatov Ozodbek Shamsiddin o'g'li*

Annotatsiya: Ushbu maqola turmush sifatini va atrof muhit tanlangan ko'rsatkichlarining tushuntirish kuchini baholashga, ularning farqlari va munosabatlarini ta'kidlashga qaratilgan. Bizning asosiy maqsadimiz - turmush darajasi va atrof muhitni baholashda ta'sir qilishi mumkin bo'lgan omillarni o'rganishdir.

Kalit so'zlar: Aholi statistikasi, turmush darajasi, ko'rsatkichlar, hayot sifati, farovonlik.

Kirish. Bugungi kunda atrof-muhit muammolari va aholi turmush sifatining o'zaro bog'liqligi katta ahamiyat kasb etmoqda. Dunyo bo'ylab ekologik inqirozlar va yashash sharoitlarining yomonlashuvi ko'plab mamlakatlarda salbiy ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirlar keltirib chiqarmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va aholi turmush sifatini yaxshilash o'zaro bog'langan masalalardir. Aholining turmush sifati, asosan, atrof-muhitning holatiga bog'liq. Ochiq havodagi ifloslanish, suv va havo sifatining yomonlashuvi odamlarning salomatligiga bevosita ta'sir qiladi. Misol uchun, havoning ifloslanishi nafas olish tizimiga ta'sir qilishi, suvning ifloslanishi esa ichimlik suvi sifatini buzishi mumkin. Bunday holatlar aholi orasida turli kasalliklarning ko'payishiga olib keladi. Har bir mamlakat qanday siyosiy va ijtimoiy harakatlarni amaliyotga joriy etishidan qat'iy nazar ularning yakuniy maqsadi xalq manfaatlari, aholi turmush darajasini va bevosita atrof muhitni yaxshilash, yetakchi mamlakatlar safidan joy olishga qaratiladi. Davlatning boyligi va turmush darajasi nafaqat ishlab chiqarish samaradorligiga, balki boshqa omillarga ham bog'liq. Aholi turmush sifatini yaxshilashda ekologik ta'lim va axborotning ahamiyati katta. Odamlarni atrof-muhitni asrashning ahamiyati haqida xabardor qilish, qayta ishlash va energiya tejashning foydalari to'g'risida ma'lumot berish ijtimoiy ongini oshiradi. Ekologik tarbiya orqali odamlar atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli munosabatda bo'lishni o'rganadilar va bu jamiyatda barqaror rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi.

Hozirgi kunda diqqat markazida, birinchi navbatda, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha ajoyib yutuqlari bilan mashhur bo'lgan Shvetsiya va Germaniya kabi mamlakatlar tomonidan qabul qilingan muvaffaqiyatli amaliyotlar atrofida aylanadi. Ushbu davlatlar tomonidan qo'llaniladigan strategiya va yondashuvlarni o'rganib chiqib, ushbu maqola atrof-muhitning degradatsiyasini yumshatishda samarali ekanligi isbotlangan turli modellar va tuzilmalarni yoritib beradi. Dunyoning diqqat-e'tibori

atrof-muhitni muhofaza qilishga bo'lgan favqulodda ehtiyojga tobora ortib borayotgan bir paytda, xorijiy tajribalardan olingan tushunchalar yanada barqaror va barqaror ekotizimlar bo'yicha kelajakdagi siyosat va amaliyotlarni shakllantirishda bebaho manba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Keyingi yillarda dunyo miqyosida atrof-muhitni muhofaza qilishga e'tibor kuchaymoqda. Diqqatning bu o'zgarishini bir qancha omillar bilan bog'lash mumkin, jumladan, iqlim o'zgarishining zararli ta'siri, tabiiy resurslarning kamayishi va ifloslanish darajasining ortishi haqida xabardorlikning oshishi. Atrof-muhit degradatsiyasining oqibatlarini yanada yaqqol ko'rinib borar ekan, butun dunyo mamlakatlari ekotizimlar va inson salomatligiga zararli ta'sirlarni yumshatish uchun zudlik bilan birgalikda harakat qilish zarurligini tan oldi. Binobarin, hukumatlar, tashkilotlar va shaxslar barqaror amaliyotni ilgari surish, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish, biologik xilma-xillikni saqlash va yanada ekologik toza fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar va siyosatlarni amalga oshirmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha ushbu global harakat sayyoramizni kelajak avlodlar uchun saqlab qolish zarurligini umumiy e'tirof etish bilan bog'liq.

Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha mahalliy harakatlarni shakllantirishda xorijiy tajriba va saboqlar hal qiluvchi rol o'ynaydi. - Atrof-muhitni muhofaza qilishga global miqyosda ortib borayotgan e'tibor haqida qisqacha ma'lumot Binobarin, hukumatlar, tashkilotlar va shaxslar barqaror amaliyotni ilgari surish, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish, biologik xilma-xillikni saqlash va yanada ekologik toza fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar va siyosatlarni amalga oshirmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha ushbu global harakat sayyoramizni kelajak avlodlar uchun saqlab qolish zarurligini umumiy e'tirof etish bilan bog'liq. Ko'pgina hollarda rivojlangan mamlakatlar allaqachon sanoatlashtirish jarayonini boshdan kechirgan va barqaror bo'lmagan amaliyotlarning oqibatlariga duch kelgan. Xorijiy davlatlarning atrof-muhitni muhofaza qilish bilan shug'ullanishi global ekologik muammolarni hal qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi. E'tiborga molik misollardan biri - Yevropa Ittifoqining (YEI) iqlim o'zgarishini yumshatishdagi ishtiroki. Yevropa Ittifoqi qayta tiklanadigan energiya manbalari direktivasi va emissiya savdosi tizimi kabi issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirish uchun turli siyosat va tashabbuslarni amalga oshirdi. Bu sa'y-harakatlar iqlim o'zgarishiga qarshi kurash bo'yicha global sa'y-harakatlarga hissa qo'shdi va boshqa mamlakatlar uchun namuna bo'ldi. Bundan tashqari, Germaniya va Daniya kabi davlatlar qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tishda sezilarli yutuqlarga erishdi. Daniya shamol energiyasini ishlab chiqarishda ajoyib muvaffaqiyatlarga erishdi, shamol turbinalari mamlakat elektr energiyasining muhim qismini ta'minladi.

Xulosa qilib aytganda, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha xorijiy dasturda ishtirok etish insonning global miqyosdagi atrof-muhit muammolarini tushunishi va

baholashini sezilarli darajada oshirishi mumkin. O'z tajribalari orqali odamlar ifloslanish va barqaror bo'lmagan amaliyotlarning tabiiy ekotizimlarga halokatli ta'siriga guvoh bo'lishlari mumkin. Ular, shuningdek, o'z vatanlarida takrorlanishi mumkin bo'lgan muvaffaqiyatli tabiatni muhofaza qilish va barqarorlik tashabbuslari bilan tanishish imkoniyatiga ega. Bundan tashqari, mahalliy hamjamiyat va tashkilotlar bilan birga ishlash orqali shaxslar madaniy kompetentsiyani rivojlantiradilar va ekologik qarorlar qabul qilishga ta'sir etuvchi ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy omillarni chuqurroq tushunadilar. Ushbu bilim va madaniy tushuncha o'z jamoalarida murakkab ekologik muammolarni hal qilishda bebaho bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, chet el atrof-muhitni muhofaza qilish dasturida ishtirok etish turli kelib chiqishi va nuqtai nazaridan bo'lgan shaxslar bilan aloqa va hamkorlikni kuchaytiradi.

Endi aholi turmush sifatini yaxshilash masalalariga ham to'xtalib o'tsak, Turmush darajasi" tushunchasi va ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimini rivojlantirishda Birlashgan millatlar tashkiloti sezilarli hissa qo'shdi. 1960 yilda BMTning ishchi guruhi global miqyosda turmush darajasini aniqlash va o'lchash tamoyillari haqida hisobot tayyorladi. Bu keng qamrovli tizimni yaratish yo'lidagi dastlabki qadam edi. BMTning xalqaro statistika sohasidagi turmush darajasi ko'rsatkichlarining oxirgi versiyasi 1978-yilda ishlab chiqilgan va 12 ta asosiy yo'nalishni qamrab olgan. Bugungi kunda ham mazkur xalqaro tashkilot tomonidan dunyo aholisi turmush darajasini oshirish va kambag'allikdan aziyat chekayotgan mamlakatlarga ko'maklashish maqsadida qator ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Jumladan, BMTning Bosh assambleyasida 2000 yilda qabul qilingan "Ming yillik rivojlanish dasturi" hamda 2015 yilda tasdiqlangan "2030 yilgacha mo'ljallangan Barqaror rivojlanish maqsadlari dasturi" bevosita dunyo mamlakatlari aholisini iqtisodiy ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, shuningdek, ekologiya buzilishining oldini olgan holda, aholining salomatligini asrashga qaratilgan muhim tadbirlar sirasiga kiradi. Biroq, istisnosiz hamma tomonidan qabul qilinadigan o'rnatilgan ta'rif yo'q. Turmush darajasi va unga bog'liq bo'lgan hayot sifatini baholash usullarida juda ko'p fundamental farqlar mavjud. Shunga qaramay, ulardan faqat ba'zilari haqiqiy ishonchlilikka ega. Xulosa qilib aytganda, turmush darajasining predmeti juda murakkab. Turmush darajasining eng ko'p qo'llaniladigan ko'rsatkichi aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi ichki mahsulotdir. Aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot umumiy turmush darajasini xalqaro taqqoslash uchun eng ko'p qo'llaniladi. Ushbu ko'rsatkich bo'yicha jiddiy tanqidlar asta-sekin professional hamjamiyat ichida to'planib bordi. Bu aholining jon boshiga to'g'ri keladigan YaIM aholining real ahvolini to'g'ri ko'rsatmaydi, chunki u odamlar hayotiga ta'sir etuvchi ko'p narsalarni aks ettirmaydi va aksincha, odamlar hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan narsalarni o'z ichiga oladi, degan asosiy g'oyaga asoslanadi. Binobarin, tanqidni tanqid qilish intellektual kurashga olib keladi. Shu sababli ko'pincha yangi ko'rsatkichlar yaratiladi. Bu esa jon boshiga yalpi ichki

mahsulot o‘zining kuchli mavqeini saqlab qolish imkonini beruvchi noxush siklni yo‘qotadi. Yalpi ichki mahsulot, albatta, ishlab chiqarishning juda muhim ko‘rsatkichidir.

Ushbu maqoladan xulosa chiqradigan bo‘lsak, atrof-muhitni muhofaza qilish va aholi turmush sifatini yaxshilash masalalari bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Ekologik barqarorlikni ta‘minlash va aholi farovonligini oshirish uchun qayta tiklanadigan energiya manbalariga o‘tish, shahar infratuzilmasini yaxshilash, ekologik ta‘limni rivojlantirish kabi bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Faqatgina jamiyatning hamkorligi va atrof-muhitga nisbatan mas‘uliyatli yondashuvi orqali biz yanada yaxshi va barqaror kelajakni yaratishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. U.Xudayberdiyev, A.Xoliqulov, S.Babanazarova. Aholi turmush darajasi statistikasi. Darslik.- Statistika, 2014.-Samarqand. 86-bet.
2. Susan B. Neuman. 'Handbook on the Science of Early Literacy.' Sonia Q. Cabell, Guilford Publications, 3/20/2023.
3. Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish, T., 1994; G‘ulomov P.N., Inson va tabiat, T., 1999.